L'avaluació del llenguatge oral

Llorenç Andreu Barrachina
Mònica Sanz Torrent

PID_00151859

UOC
Universitat Oberta de Catalunya
www.uoc.edu

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars del copyright.

Índex

Introducció 5

Objectius 7

1. El procés d'avaluació 9

2. Els procediments d'avaluació en llenguatge oral 14
2.1. Proves estandarditzades 17
2.2. Proves no estandarditzades 20
2.3. Escales del desenvolupament 21
2.4. Observació directa i sistemàtica 22

3. L'avaluació del llenguatge com a producte 23
3.1. Avaluació de la fonètica i fonologia 23
3.1.1. Avaluació de la discriminació i la percepció auditiva 24
3.1.2. Avaluació de l'articulació 25
3.2. Avaluació de la morfologia 29
3.3. Avaluació de la sintaxi 30
3.4. Avaluació del lèxic i de la semàntica 32
3.5. Avaluació de la pragmàtica 33

4. L'avaluació del llenguatge centrada en els processos implicats 35
4.1. Avaluació de la comprensió 35
4.2. Avaluació de la producció 37

Bibliografia 41

Introducció

El llenguatge és una habilitat de gran complexitat que implica la coordinació de múltiples vies sensitives (audició, visió, propiorecepció, etc.) de diferents funcions psicomotrius i de diverses funcions cognitives bàsiques (com l'atenció, la percepció o la memòria). És per aquest motiu que l'avaluació del llenguatge és, conseqüentment, una tasca molt complicada.

> Avaluar el llenguatge significa situar el nivell de desenvolupament lingüístic d'un subjecte i determinar quines són les alteracions que presenta i si aquestes alteracions afecten únicament el llenguatge o també altres àrees.

Ara bé, a pesar que aquesta afirmació sembli clara i senzilla, quan avaluem llenguatge hem de tenir en compte la gran variabilitat individual d'ús i domini del llenguatge, que fa que les dades d'evolució normal siguin poc estables. A més a més, hem de ser conscients de les limitacions de les proves i instruments que avaluen el llenguatge ja que molts cops són molt influenciades pel marc teòric en què es basen i sempre fan una simplificació de la conducta que mesuren. En aquest sentint, resulta encara molt més difícil l'avaluació de la conducta lingüística deficitària ja que sovint els nens amb dificultats presenten una gran heterogeneïtat en els seus perfils lingüístics i en les seves característiques.

Abans de concentrar-nos en què hem d'avaluar quan avaluem el llenguatge, cal que ens plantegem quins són els objectius pels quals volem avaluar-lo o, dit d'una altra manera, ens hem de preguntar: **per què avaluem?**

Les respostes possibles són moltes i diverses, però abans de començar un procés d'avaluació hem de tenir una resposta clara i adequada per a cada cas particular. L'avaluació del llenguatge pot tenir una finalitat de **detecció**, és a dir, simplement per a fer un cribratge per a separar dintre d'un grup les persones que presenten alteracions d'aquelles que tenen un nivell adequat. Aquesta funció és una funció preventiva que permet identificar i atendre aquests subjectes per tal d'aplicar-los una avaluació més completa i profunda.

També podem avaluar per tal d'**establir el nivell de competència lingüística** d'una persona determinada. Un cop ja s'ha detectat que la persona presenta alguna alteració, cal que l'avaluem de manera que comparem el seu rendiment amb allò esperat per a la seva edat i així poder definir bé el seu perfil de dificultats.

En un altre estadi, podem fer una avaluació per a **planificar la intervenció** i definir-ne els objectius de treball. Aquesta avaluació sol ser molt més concreta i focalitzada en els aspectes que s'han trobat deficitaris. L'objectiu és depurar molt bé els aspectes que presenten alteracions o retards per tal d'intervenir adequadament. En aquest punt, l'avaluació és una eina molt útil per a fer la tasca sempre difícil d'**establir un pronòstic**.

Durant el període en el qual una persona rep una intervenció reeducadora, és molt adequat fer avaluacions periòdiques que ens permetin fer una **anàlisi diacrònica**, és a dir, una avaluació que ens permeti controlar i mesurar els canvis que es produeixen durant el programa d'intervenció i modificar tot allò que calgui.

Quan la intervenció ha estat l'adequada i la millora ha estat notable o quan ja no es pot avançar més en la rehabilitació, l'avaluació té un paper fonamental per a decidir el moment de **donar l'alta** i acabar llavors la intervenció.

Com podem veure, l'avaluació del llenguatge no és una acció aïllada ni puntual, sinó que forma part intrínseca d'un procés que comença amb el diagnòstic i acaba amb la recuperació. En el capítol següent abordarem en profunditat aquest procés i quins són els procediments i les eines per a portar-lo a terme. Ateses les limitacions d'espai que un capítol ens imposa, ens centrarem només a avaluar llenguatge infantil.

Objectius

1. Saber quins són els objectius que ha de complir un procés d'avaluació.

2. Conèixer els passos fonamentals que s'han de seguir en el procés d'avaluació.

3. Conèixer i analitzar els continguts que s'han d'avaluar en l'avaluació del llenguatge oral.

4. Conèixer i analitzar els diferents procediments d'avaluació en llenguatge oral.

5. Aprendre quins aspectes cal tenir en compte per a saber la potencialitat de les diferents proves d'avaluació.

1. El procés d'avaluació

En aquest mòdul treballarem l'avaluació del llenguatge en edat escolar i sense trastorn greu associat. Per raons d'espai no recollirem l'avaluació del llenguatge en adults. En aquest àmbit d'actuació l'origen de la demanda l'acostumen a fer persones que no són el mateix subjecte.

El procés d'avaluació o anamnesi inclou aquestes fases:

Procés d'avaluació del llenguatge

1) Demanda de l'avaluació i motiu de consulta.
2) Obtenció d'informació.
3) Estructuració i anàlisi de dades.
4) Formulació d'hipòtesis explicatives.
5) Planificació i desenvolupament de l'exploració que permeti contrastar les hipòtesis.
6) Confluència de dades: diagnòstic i pronòstic.
7) Devolució d'informació.

1) Demanda de l'avaluació i motiu de consulta

La demanda d'avaluació del llenguatge arriba al professional especialista en llenguatge des d'àmbits ben diferents: sanitari, educatiu o social. La demanda, en el cas de nens, normalment la fa la família o la mestra de l'escola que detecta les dificultats. De vegades, els pacients també vénen derivats d'altres professionals que hi estan en contacte com el metge de capçalera o el pediatre.

Quan la derivació o el motiu de consulta parteixen de l'àmbit escolar solen ser, per norma general, patologies prou evidents que es manifesten en la conducta de l'infant, com per exemple la disfèmia o el quequeig, o trastorns fonètics o fonològics. També és freqüent en aquest àmbit que sigui el mateix psicòleg escolar qui decideixi fer una avaluació a nens que presenten una baixa capacitat intel·lectual o problemes en alguna àrea de desenvolupament (motriu, conductual, social, etc.).

Finalment, la demanda d'avaluació i el motiu de consulta pot venir directament de l'àmbit familiar. En aquests casos, que també solen ser patologies que són molt cridaneres a escala conductual, cal parar encara més atenció i ser molt curosos amb la nostra actuació ja que els agents implicats (pares i nens) poden presentar diferents graus d'ansietat.

2) Obtenció d'informació

Una vegada tenim la demanda hem d'obtenir tota una sèrie d'informacions que són imprescindibles per a dur a terme l'avaluació. El procés d'obtenció d'informació es concreta en allò que es coneix com l'**anamnesi**, que és la recopilació de dades sobre la persona per a reconstruir la seva història personal i situar els seus símptomes en comparació del nivell que li correspon a cada edat.

Anamnesi

L'anamnesi (en grec significa 'record') és la forma clàssica d'investigació de les dades per mitjà del diàleg.

Cal recollir el màxim de dades del subjecte, tant del seu del passat com del present. En aquest sentit, com més evidències recollim sobre el nivell de llenguatge que presenta l'infant molt millor, és a dir, que si tenim algun enregistrament d'àudio o fins i tot audiovisual, és una combinació molt bona amb totes les dades que recollim per escrit. Cal tenir present que la millor manera de saber si un infant avança en la intervenció és tenir molt clar el nivell de què es parteix. En aquest sentit, com més informació i de diferents tipus hàgim recollit, molt millor.

Per a obtenir la informació la tècnica més utilitzada és l'**entrevista**. Conduir una entrevista amb el pare, la mare o els tutors de l'infant amb èxit és importantíssim per a establir una bona relació entre el professional i la família que donarà suport al tractament posterior. També són d'una gran utilitat totes les dades que obtinguem d'informes que ens faciliti la mateixa família o que demanem a altres professionals que han avaluat l'infant. Parlem d'informes psicològics o mèdics, en la majoria dels casos.

3) Estructuració i anàlisi de dades

S'han d'analitzar les dades extretes tant de manera independent com en conjunt. És important prendre en consideració el marc teòric i el model de què es parteix, ja que, depenent de si n'usem un o un altre, s'emfatitza en un tipus d'informació i l'anàlisi de dades pren una vessant determinada. Això influeix directament en el procés diagnòstic posterior i en la intervenció.

4) Formulació d'hipòtesis explicatives

A partir de tota la diversitat d'informació recollida tant en l'entrevista amb els pares com en la recollida de la informació d'altres agents (mestres, metges, psicòlegs, etc.) i en l'observació directa de l'infant, s'ha de formular una hipòtesi explicativa de les causes que provoquen els símptomes de les dificultats que presenta.

En aquest moment encara no tenim dades concloents. No hem aplicat cap prova o test que ens doni una dada evolutiva objectiva o estandarditzada. Pensem que només hem recollit informació descriptiva. És per això que, amb la

informació de què disposem, ens hem de plantejar una sèrie d'hipòtesis explicatives sobre la causa de les alteracions dels nens que, posteriorment, corroborarem o rebutjarem en aplicar diferents instruments i proves d'avaluació.

En l'entrevista amb els pares de l'Oriol, un nen de 4 anys, hem sabut que l'infant va patir episodis d'otitis serosa quan tenia un any i mig. A més a més, ens diuen que quan l'infant va començar a parlar no se l'entenia i que, encara avui dia, té problemes per a pronunciar alguns sons. Nosaltres podem fer una hipòtesi explicativa que és la següent: l'infant va patir episodis d'otitis serosa en un moment crucial per a l'adquisició del llenguatge oral. Aquesta otitis li pot haver provocat una pèrdua auditiva lleugera que va dificultar la percepció d'aquests sons i l'adquisició.

5) Planificació i desenvolupament de l'exploració que permeti contrastar les hipòtesis

En aquesta fase s'ha de desenvolupar un procediment per a avaluar la hipòtesi formulada anteriorment i s'han de determinar les proves i les tècniques que es faran servir per a explorar l'infant: qüestionaris, tests, proves basades en l'observació, etc. És molt important seleccionar el material més adient per a cada persona segons les dificultats de comunicació que presentin i la hipòtesi explicativa que ens hem plantejat amb la informació de l'anamnesi.

6) Confluència de dades: diagnòstic i pronòstic

En aquesta fase es porta a terme l'avaluació de l'infant mitjançant les proves i les tècniques previstes. Hi ha diferents metodologies utilitzades per a aquest fi, des de les que avaluen el llenguatge en contextos naturals fins a d'altres de més dirigides. Els procediments que avaluen el llenguatge en contextos naturals estan basats en l'enregistrament de parla espontània de l'infant, que posteriorment es transcriu, i sobre la qual es fa una valoració de caràcter descriptiu sobre les alteracions i mancances que presenta. Aquesta valoració descriptiva es coneix com a **perfil lingüístic**.

Quan parlem de procediments o instruments que avaluen el llenguatge de manera dirigida ens referim a les proves, tests o protocols que no avaluen el llenguatge en un context espontani, sinó que plantegen a l'infant que dugui a terme diferents tasques lingüístiques per tal de veure si presenta o té afectades diferents capacitats lingüístiques. Amb aquests instruments obtenim dades objectives que ens situen l'infant en un nivell evolutiu concret de llenguatge. Així ens proporcionen dades que ens permeten fer comparacions amb altres nens com l'**edat equivalent** del seu nivell lingüístic.

Un cop recollides les dades i segons el que se n'obté s'accepten les hipòtesis inicials o es modifiquen. També es decideix si la informació obtinguda és suficient o si s'han de passar més proves. Un cop hem completat l'avaluació cal que fem una **aproximació diagnòstica** i un **pronòstic**. Cal ser molt curosos

Etiologia

Etiologia és un terme filosòfic que fa referència a la cerca de l'origen dels diversos problemes que es plantegen.

en aquests aspectes. Hem de pensar que moltes vegades és molt difícil establir clarament l'**etiologia** de l'alteració i fer una previsió o fixar terminis sobre l'assoliment dels objectius de la intervenció logopèdica.

Cada persona, encara que els símptomes siguin els mateixos, requereix un temps i un treball diferents per a poder pal·liar les necessitats educatives especials que presenta. És per això que és complex establir un pronòstic clar i determinat. No obstant això, aquesta qüestió sol ser una de les qüestions que els pares i el mateix interessat solen plantejar al professional des del principi. Podem informar, això sí, sobre les alteracions i les necessitats que presenta l'infant, fer una descripció general de la patologia i indicar-los que el pronòstic depèn de múltiples aspectes com l'etiologia, la gravetat del problema, les característiques personals, l'edat, la formació, la intel·ligència o la motivació. Cal comunicar, això sí, de manera realista a la família totes les dades que tenim sobre les alteracions que presenta el seu infant i oferir diferents alternatives de tractament possibles.

Sobretot, els hem de conscienciar que allò important no és establir terminis sinó plantejar-se què és el que pot fer cadascú per a ajudar en la intervenció ja que aquesta intervenció és una variable que incideix de manera crucial en el pronòstic.

7) Devolució d'informació

Un cop feta l'avaluació i identificada l'alteració que presenta l'infant cal recopilar tota la informació per tal d'informar els pares i l'infant i fer les consideracions respecte a la intervenció. Aquesta devolució d'informació es porta a terme mitjançant una entrevista en què el professional aporta tota la informació en un document anomenat **informe.**

L'informe ha de ser clar, precís, ben ordenat, complet (que informi de totes les proves administrades) i ha de ser útil per al pacient i per a altres professionals. No ha de ser redactat en to negatiu ni ressaltar allò que l'infant o l'adult no són capaços de fer.

De manera orientativa aquestes són les diferents parts que pot incloure l'informe:

1) Identificació i informació del pacient: nom, adreça, telèfon, llengua que utilitza, data de naixement, data d'exploració i data de realització de l'informe.

2) Motiu de consulta i definició del problema.

3) Informació evolutiva (anamnesi i informes complementaris).

4) Resultats de l'avaluació, basats en els tests estandarditzats administrats o en les proves d'observació.

5) Observacions en relació amb la conducta, la col·laboració durant les proves, l'actitud, etc.

6) Resum de totes les dades.

7) Diagnòstic.

8) Pronòstic. Opinió de com es pot beneficiar de la intervenció el pacient.

9) Recomanacions. Poden consistir tant en avaluacions complementàries o intervencions que han de fer altres especialistes, com en pautes que pot portar a terme el pacient o el seu entorn, per a ajudar-lo en la seva dificultat.

L'avaluació, com hem comentat abans, és un procés que acompanya totes les fases de la intervenció. Lluny de ser una tasca puntual que es fa un cop detectada una alteració, l'avaluació ha d'anar guiant el treball que s'ha de fer de manera que permeti retroalimentar el treball que ha fet el professional dedicat a la intervenció i també mantenir informades totes les persones implicades en aquesta tasca.

2. Els procediments d'avaluació en llenguatge oral

En el moment de començar un procés d'avaluació tenim a l'abast diferents procediments per a avaluar el llenguatge oral que, en general, es poden classificar en aquestes categories bàsiques:

- L'entrevista.
- L'observació directa i sistemàtica.
- Els tests estandarditzats.
- Les proves no estandarditzades.
- Les escales de desenvolupament.

En aquestes categories s'inclouen tots els mètodes disponibles per a avaluar el llenguatge. Cada procediment té el seu propi àmbit i característiques d'aplicació. Segons els components que ens interessa avaluar i de l'objectiu d'avaluació que tinguem, escollim un procediment o un altre.

La selecció d'un procediment ha d'estar basada en l'adaptació perfecta entre el procediment, la conducta de l'infant i els objectius. S'ha d'evitar la temptació que es pot tenir d'utilitzar els instruments que es tenen més a mà, per la comoditat que això comporta.

1) L'entrevista

L'entrevista té com a objectiu fonamental recopilar tant les dades evolutives com les dades actuals de la vida del subjecte. Per a fer una recollida d'informació exhaustiva, cal que seguim un guió o protocol organitzat. Penseu que, si quan fem una entrevista no tenim massa clar quina informació volem extreure, és molt fàcil perdre's en anècdotes i detalls que després no tindran cap importància per a avaluar l'infant. A més a més de saber quina informació hem d'obtenir amb l'entrevista, hem de ser molt conscients que l'èxit d'una bona entrevista està a saber conduir-la i això no és pas una tasca senzilla.

Un dels aspectes fonamentals en l'entrevista és ser molt curosos en la **comunicació no verbal**, és a dir, en tot allò que transmetem sense dir-ho: la postura, els gestos, la mirada. Tot allò que fem i tot allò que fa la persona que entrevistem té un pes primordial en l'entrevista que mantenim cara a cara amb el nostre interlocutor. Per això cal tenir en compte diferents aspectes. És molt important que l'altra persona se senti còmoda parlant amb nosaltres. Aconseguir una bona connexió, un bon *feeling*, és la primera premissa que cal complir perquè l'entrevista resulti tan profitosa com pretenem. En aquest aspecte és molt important fer una bona rebuda (aixecar-nos, donar la mà, mostrar des del primer moment una actitud receptiva, propera).

Evidentment, cal tenir cura del nostre aspecte ja que una entrevista és una situació molt formal encara que el nostre objectiu és fer-ho tan proper o familiar com sigui possible. En aquest sentit, és fonamental establir **contacte ocular** amb els interlocutors: mirar-los, mostrar que tenim interès per a saber quines són les circumstàncies del cas que l'angoixen. Cal que ens mostrem en una posició d'empatia, que els fem evident que entenem allò que ens diuen i que ens preocupa. Per això, cal que fomentem la sensació d'escolta amb diferents conductes com assentir amb el cap quan la informació és d'interès i ser expressius en relació amb el que ens expliquen. Quan l'entrevistat parla sobre alguna cosa angoixant, hem de deixar d'escriure i mostrar comprensió. Hem de transmetre que som un professional que pretenem ajudar-lo.

Pel que fa a la **comunicació verbal** és important mantenir un to de veu càlid, i que ens dirigim a la persona pel seu nom durant tota l'entrevista. Cal incidir verbalment en els temes importants i deixar prou latència de resposta, això és, que l'interlocutor no pensi que tenim pressa i que tingui temps per a pensar i expressar-se. És important no utilitzar llenguatge tècnic sinó que, en la mesura que puguem, utilitzem els termes que ells mateixos han fet servir per a definir el problema.

Moltes vegades en l'entrevista es cometen errors que en perjudiquen el bon desenvolupament: de vegades es reforça de manera insuficient l'entrevistat (no se l'escolta amb interès), d'altres l'entrevistador no sap acabar un tema que no pertany a l'entrevista i es perd un temps molt valuós. Tampoc no és recomanable establir vincles emocionals massa estrets amb els familiars i el pacient, perquè això pot perjudicar l'objectivitat del seguiment del cas.

A mesura que es recullen les dades s'ha de situar el problema en veu alta i conscienciar l'entrevistat. Hem de tenir molt present que l'entrevista ha de ser altament estructurada encara que no ho sembli. És a dir, hem de tenir molt clares les preguntes que s'han de fer sense que sembli un interrogatori. En una entrevista podem utilitzar preguntes obertes i tancades.

Preguntes obertes

Les preguntes obertes són les preguntes en les quals deixem que l'altra persona s'estengui en la resposta.

En altres casos volem comprovar un aspecte més concret i utilitzem una pregunta tancada.

Exemple

Quins són els problemes que has observat en el teu nen? Aquesta pregunta deixa la possibilitat que l'altra persona ens expliqui i descrigui, amb un gran luxe de detalls, quines són les anomalies que considera que presenta el seu fill.

Hem de ser conscients dels avantatges i inconvenients de cada tipus de pregunta. Mentre que les preguntes obertes ens aporten molta informació bona, també en recollim molta de sobrera i la despesa de temps és molt alta. Les preguntes tancades no ens aporten tanta informació ja que es perd molta informació espontània, però són molt útils per a recollir algun aspecte concret de manera molt ràpida. La combinació dels dos tipus de preguntes és la més encertada. Freqüentment sol ser molt útil obrir amb una pregunta més oberta i amb les preguntes tancades anar situant la conversa cap allà on volem arribar.

Pregunta tancada

La pregunta tancada és la pregunta en què restringim la resposta.

Una gran dificultat de l'entrevista és la recollida o el registre de la informació. De fet, és molt complex combinar una bona atenció i direcció de l'entrevista amb l'anotació de tota la informació. És per això que poden ser molt útils tota una sèrie de consells bàsics:

Exemple

El seu nen, ha tingut algun episodi d'otitis? Com veiem en aquest cas restringim la resposta a sí o no. No donem opció a una resposta àmplia sinó que volem una resposta clara i concreta.

- En primer lloc, **una entrevista s'ha de preparar**, és a dir, com més informació hàgim recollit, llegit i, per tant, sapiguem de l'infant i la família, més fàcilment podrem centrar l'entrevista envers els aspectes que són rellevants.

- És molt útil tenir **un guió escrit** al davant de tots els aspectes que volem preguntar i recollir, però també és d'una gran importància haver-nos-els estudiat prèviament. D'aquesta manera, podem enllaçar preguntes, relacionar informacions i dotar de més agilitat l'entrevista. El guió escrit l'utilitzarem només com a recordatori per a revisar que realment hem incidit en tots els aspectes que desitjàvem tractar. Podem anar marcant amb un senyal (√) els aspectes que ja han sigut preguntats i comentats.

- És convenient **no prendre excessives notes** durant l'entrevista perquè resulta molt molest i dificulta la fluïdesa de l'entrevista. Pot resultar molt útil el fet d'enregistrar-la en àudio, sempre amb el consentiment exprés de l'altra persona. Aquest recurs ens alleugerirà molt la tasca de recollida d'informació i podrem concentrar els esforços a mantenir una relació molt propera i a afinar molt les preguntes que volem plantejar.

- Deixar la tasca de fer anotacions exclusivament per a puntualitzacions o consideracions personals respecte a informació apareguda durant l'entrevista. **Atenció a allò que anotem davant l'altra persona**. Moltes vegades hi ha detalls que nosaltres descobrim de les seves paraules, conductes o d'altres aspectes i que són crucials o importants de considerar, però que no podem dir-los, ni hem de deixar que vegi que els hem anotat. Ens referim a aspectes com és la manca d'higiene, les situacions de desestructuració familiar o la desatenció a l'infant. Aquestes qüestions no les podem plantejar ni etiquetar obertament en una primera entrevista, sinó que cal analitzar-les i veure com es treballen en reunions successives. En aquest sentit, pot resultar molt útil l'ús de símbols o abreviatures que ens ajudin a recollir aquests aspectes.

També cal esmentar diferents conductes que hem d'evitar quan portem a terme una entrevista. És de summa importància evitar adoptar una actitud passiva, i deixar que l'entrevistat porti la iniciativa. Cal que aconseguim una bona atmosfera en què l'interlocutor se senti còmode, però no hem d'oblidar que som nosaltres qui portem el control i qui, per tant, distribuïm els temes, els temps i les preguntes. També s'ha d'evitar l'extrem contrari i caure en un control excessiu i directivitat.

Com ens podem imaginar, en una entrevista tractarem temes molt delicats que poden resultar violents o traumàtics per a l'altra persona; així, doncs, no podem banalitzar-los i cal actuar amb franquesa i proximitat. Una errada en la qual se sol incórrer és el fet d'evitar tractar temes angoixants. Si la informació és important per a l'avaluació, hem d'afrontar el tema, però això sí, amb delicadesa.

Una altra errada molt freqüent en principiants és voler preguntar moltes coses alhora. L'entrevista és una situació que genera molta ansietat no solament a la persona entrevistada sinó també al professional però cal mostrar serenitat. El professional ha d'actuar com a tal i ha de donar confiança. Per a evitar caure en aquestes errades, la millor solució és haver preparat amb un gran luxe de detalls l'entrevista.

També se sol incórrer en l'errada de voler anotar massa coses. Quan estem en la situació d'entrevista hem d'estar pendents de moltíssimes coses i no podem malbaratar recursos en aspectes que ens podem estalviar. De vegades, és freqüent oblidar la importància de la comunicació no verbal (mirada, gest, etc.), que ajuda, i molt, l'altra persona a sentir-se còmoda.

Finalment, alerta amb les interrupcions que fem a l'altra persona quan s'explica. La conversa ha de ser fluida i nosaltres hem de dirigir l'entrevista però cal ser molt curosos en la manera com passem d'un tema a un altre, com tallem el discurs per a encetar una pregunta nova. Cal reconduir la conversa sense que l'altra persona pensi que no ens interessa el que ens explica i que, per això, cal acompanyar moltes vegades la nostra intervenció de reforçadors verbals com *molt bé*, *m'ho has explicat molt bé!*, *perfecte, ja ho entenc!*, *sí, sí, me'n faig càrrec!*.

2.1. Proves estandarditzades

Per a complir aquest objectiu, les observacions es recullen d'una manera normalitzada o reglada per a poder atribuir les diferencies trobades només a les diferencies individuals dels subjectes. El test estandarditzat aporta dades que permeten fer comparacions segons les puntuacions que hagi tret un subjecte determinat i les equivalències respecte al seu grup poblacional.

Test estandarditzat

Un test estandarditzat és una prova d'avaluació altament estructurada que proporciona una mesura objectiva sobre el nivell de llenguatge de l'infant.

Per a garantir la validesa d'un test, en la creació d'aquest test s'ha d'haver fet un procés d'**estandardització**. Aquest procés consisteix a administrar a tots els subjectes una mostra seleccionada exactament en les mateixes condicions i aplicant els mateixos criteris de correcció. A partir d'aquí es recullen totes les puntuacions i s'analitzen per a dur a terme la **normalització** de la prova. Amb aquest procés, la prova es calibra per a disposar de normes d'edat, de sexe o de grups diversos per a comparar, segons el punt de vista escollit, els resultats individuals d'un individu amb els del grup de subjectes de referència corresponent.

Gràcies a aquest procés d'estandardització i normalització podem transformar una puntuació directa (PD) d'una prova (puntuació bruta o puntuació X, la qual s'obté fent la suma dels ítems correctes), que no aporta informació respecte al grup de referència, en una altra puntuació (**puntuació típica**, **percentil** o **edat equivalent**), que expressa la distància que separa la puntuació d'una persona de la mitjana del seu grup de referència. Aquesta distància es mesura en unitats de desviació típica. La PD no és significativa en si mateixa, només ho és quan la transformem en PT ja que és llavors quan podem comparar el rendiment del subjecte amb el rendiment del seu grup d'edat.

Generalment, les proves estandarditzades ens proporcionen, gràcies a la transformació de les puntuacions directes en puntuacions típiques, algun d'aquests tres tipus de dades:

1) Puntuació típica: es tracta d'un valor numèric que obtenim a partir de les puntuacions directes i que dóna una significació sobre quin és el nivell del subjecte respecte al seu grup de referència. Un exemple són les proves de llenguatge que ens proporcionen un quocient intel·lectual verbal (QIV). El QIV és una puntuació típica que és significativa. Com sabem, la mitjana poblacional presenta un QI de 100. El límit entre normalitat i deficiència se situa entorn del valor de 80, i per sobre de 130 es considera que la persona té una capacitat alta.

2) Percentil o centil: ens dóna informació de la ubicació del subjecte respecte a la mitjana poblacional prenent com a referència valors que van de 0% a 100%. La PD d'un individu determinat es transforma en una puntuació percentil que indica quin és el percentatge dels subjectes de la mateixa edat que obtenen puntuacions inferiors a la seva.

Exemple

Un infant que es troba al percentil 80 indica que el 80% de la mostra poblacional es troba per sota de la seva puntuació, és a dir, que el 80% dels nens de la seva edat obtenen pitjors puntuacions que ell, en la prova aplicada.

3) Edat equivalent: ens proporciona, a partir de la puntuació directa obtinguda pel subjecte, quina és la seva edat corresponent expressada en anys i mesos.

Exemple

Encara que un infant pot tenir una edat cronològica de 4 anys i 7 mesos, una prova d'avaluació del vocabulari ens pot indicar que el seu vocabulari és l'equivalent al d'un infant de 3 anys i 2 mesos.

Les equivalències entre les puntuacions directes i alguna d'aquestes tres dades les trobem generalment en un apartat del manual anomenat **barems**.

> Els barems són un informe, generalment en forma de taules, sobre la distribució de les puntuacions d'un test, trobades a partir d'un grup de referència.

Ara bé, encara que una prova ens aporti una d'aquestes dades sobre el nivell de llenguatge de l'infant respecte al grup de referència això no ens indica quina és realment la significació d'aquesta dada, la potència que té. Per a conèixer el grau de generalització dels resultats que ens aporta un test és molt important saber interpretar quina és la potencialitat que té. En aquest sentit, hem de

conèixer a fons quines són les característiques bàsiques, és a dir, els **paràmetres**. La primera característica que cal conèixer és quina és la **naturalesa** de la prova. Segons la naturalesa podem classificar les proves en els punts següents:

- **Original**: la prova s'ha fet en la llengua de l'avaluador i s'ha estandarditzat amb una població que parla aquesta llengua.

- **Traducció**: la prova és una traducció d'una prova elaborada en un altre idioma. Això no representa que mantingui ni l'estandardització, ni la normalització. Les proves que avaluen dimensions lingüístiques requereixen la modificació de quasi tots els ítems, depenent de la distància lingüística entre les dues llengües, és a dir, de com siguin de diferents pel que fa a estructures fonològiques, sintàctiques, etc.

- **Adaptació**: la prova és una traducció d'una prova elaborada en un altre idioma i, a més a més, s'ha adequat el test a les condicions socioculturals de la població a qui es vol administrar (per exemple, població espanyola, americana, etc.).

- **Test revisat**: prova que presenta modificacions de forma, respecte a les versions anteriors.

- **Test revisat i ampliat**: és una prova amb modificacions de forma i contingut.

Un altre aspecte fonamental que hem de revisar són les característiques psicomètriques del test. Els paràmetres fonamentals que hem de conèixer són els següents:

- **Fiabilitat**: la fiabilitat d'un test fa referència a l'estabilitat dels resultats. És a dir, la diferència dels valors obtinguts pel test quan el mateix examinador passa el mateix test als mateixos subjectes diverses vegades o quan diversos observadors registren la mateixa conducta d'una mateixa persona. També ens referim a fiabilitat quan parlem de l'estabilitat de les dades d'un test en un interval de temps determinat (constància del test). Un test ha de ser fiable en el sentit que quan s'administra diverses vegades ha de donar, en essència, els mateixos resultats, deixant de banda el marge d'error acceptable (en general es considera que aquest marge d'error no ha de superar el 5%).

- **Validesa**: la validesa d'un test fa referència a la relació entre el que mesura el test en realitat i el que hauria de mesurar (segons l'objectiu per al qual s'ha construït). La validesa ens informa sobre la utilitat de la mesura, si el que mesura la prova s'ajusta a l'objectiu per al qual va ser creada. Com més s'ajusta a allò que ha de mesurar, més vàlid és el test.

- **Sensibilitat**: és el poder discriminatori o classificatori d'un test, és a dir, la capacitat que té per a diferenciar efectivament, i de la manera més precisa possible, els subjectes que són diferents en l'aptitud que s'avalua. Com més àmplia és la gamma de comportaments que ha de mesurar un test (test que mesura moltes habilitats diferents), menys sensible és. Per una altra banda, com més nombrosos són els ítems d'un test (sempre que aquests ítems siguin vàlids), més gran és la sensibilitat d'aquest test. A més a més, com més alt és el grau de dificultat dels ítems del test, més gran és la capacitat de discriminació d'aquest test. Ara bé, un augment excessiu de la dificultat del test pot provocar, en canvi, una reducció de la sensibilitat o poder discriminatori (la gran majoria dels subjectes obtindrien puntuacions baixes).

Els procediments estandarditzats no són apropiats per als nens menors de 3 anys d'edat a causa de la metodologia i dels barems. A més, els procediments existents no són sempre adequats per a certes poblacions. Això pot donar lloc a certes dificultats d'aplicació (casos que presenten algun tipus d'exclusió social, privació d'estímul social, immigració, etc.). És per això que, en aquestes edats, s'opta per l'ús de tècniques d'observació o d'escales de desenvolupament.

En els apartats següents dedicats als continguts que s'han d'avaluar s'especifiquen les diferents proves de què disposem per a avaluar el llenguatge oral.

2.2. Proves no estandarditzades

Es tracta de procediments que no han estat estandarditzats però que presenten un procediment molt estructurat per a guiar l'exploració d'algun aspecte de llenguatge. En general, aquests procediments permeten certa flexibilitat en l'aplicació i es poden modificar segons les característiques del pacient. En determinats casos, això comporta un avantatge enorme, ja que és la prova la que s'adapta al pacient, en comptes de ser el pacient qui s'ha d'adaptar a la prova.

Els resultats es consideren més o menys fiables i vàlids segons els criteris específics d'interpretació que s'hagin emprat i segons el grau de coherència del model teòric sobre la conducta verbal en què es basa l'examinador.

Exemple

Criteris basats en els períodes de desenvolupament lingüístic.

Els procediments no estandarditzats que han estat útils per a avaluar el llenguatge dels nens es poden agrupar en tres categories que generalment representen els processos que s'han d'avaluar:

- **Producció elicitada o provocada**: l'ús d'aquest procediment està justificat quan s'avaluen aspectes específics del llenguatge que apareixen amb poca freqüència en contextos naturals o quan hi ha poc temps per a avaluar. Aquests procediments provoquen les conductes que volem avaluar en un espai breu de temps. Es tracta de dissenyar situacions en què és probable que l'infant faci la conducta o funció desitjada, per exemple, per provocar preguntes, frases negatives, respostes a preguntes o que l'infant informi.

El que és important és descobrir en quines situacions emeten els nens (en diferents nivells de desenvolupament) la conducta verbal específica.

- **Imitació provocada**: són procediments en els quals es demana a l'infant que repeteixi una llista d'estímuls (sons, síl·labes, paraules, etc.) que li llegeix l'examinador. En aquest cas es busca comprovar si l'alumne és capaç de dur a terme o no una determinada conducta que és difícil de ser induïda i per això s'opta directament per fer-la repetir. Ara bé, s'ha de tenir en compte que el fet que sigui capaç de repetir-ho no vol dir que ho pugui fer de manera productiva en diferents contextos.

2.3. Escales del desenvolupament

Com indica el nom, les escales mostren les fites principals al llarg del desenvolupament amb l'objectiu de determinar el nivell evolutiu específic de l'infant. En general, existeixen dos tipus d'escales de desenvolupament:

- Les escales en què l'examinador comprova l'existència de les conductes que descriu l'escala, fent una sèrie de preguntes als pares (informe indirecte de les fites evolutives).

- Les escales en què es demana a l'infant que faci determinades tasques que reflecteixin una de les conductes específiques que es mostra en l'escala (observació directa de la conducta).

L'inventari McArthur-Bates de desenvolupament comunicatiu, també anomenat **CDI**, és l'escala basada en reports paterns més coneguda i utilitzada. Aquest instrument permet avaluar el desenvolupament comunicatiu i lingüístic en dos inventaris. El **primer** avalua nens d'edats entre 8 mesos i 18 mesos (conegut com a *CDI-I*) i el **segon**, entre 16 mesos i 30 mesos (conegut com a *CDI-II*).

Lectura recomanada

A més a més, hi ha versions de cadascuna de les llengües de l'Estat: amb la versió en castellà per a població amb desenvolupament típic del llenguatge (S. Marisal, S. López Ornat, C. Gallego, P. Gall, A. Karousou i M. Martínez, 2007) i per a nens amb síndrome de Down (M. Galeote, P. Soto, A. Serrano, L. Polit, R. Rei i P. Martínez-Rosegui, 2006), en gallec (Pérez-Pereira i García Soto, 2003), en basc (M. J. Ezeizabarrena, N. Arratibel, A. Barreña i A. Petuya, 2005) i la versió en català que actualment els professors Elisabet Serrat i Miquel Serra i d'altres col·laboradors estan acabant.

Lectura recomanada

Respecte al segon grup d'escales hi ha diferents eines, com les escales Bayley de desenvolupament infantil (Nancy Bayley, 1997), el currículum Carolina (Johnson-Martin, Jens, Attermeier i Hacker, 1997), l'escala observacional del desenvolupament de Secadas (Francisco Secadas, 1992) o les escales Reynell per a avaluar el desenvolupament del llenguatge (Reynel, Tapia i Alonso, 1997).

2.4. Observació directa i sistemàtica

L'observació directa i sistemàtica és fonamental en tot procés d'avaluació. Normalment, l'avaluació se sol fer en situacions molt estructurades i controlades. En aquest cas és diferent ja que l'observació es pot fer, en lloc de contextos artificials com la consulta, en contextos naturals, no estructurats (per exemple, a classe, al pati o a casa).

El fet d'escoltar i observar atentament la conducta verbal de l'infant és molt més eficaç del que *a priori* pot semblar. De vegades es considera, erròniament, que aquest tipus de procediment no dóna bons resultats, ja que no empra una metodologia amb gaire rigor. Tanmateix, si el professional que duu a terme l'observació és curós i té clars els objectius, les dades que n'extregui poden ser molt valuoses.

L'observació detallada demana molt de temps, la qual cosa és un inconvenient en molts casos. Amb aquest procediment, més que amb els altres, cal assenyalar molt clarament l'objectiu. Cal saber què és el que busquem per a observar la presència/absència, freqüència, etc., de les conductes específiques que ens interessen. L'aspecte que es detecta millor amb aquest procediment és el de les funcions comunicatives del llenguatge que utilitza l'infant.

Exemple

Un exemple molt clar és l'anàlisi de mostres de parla espontània, que consisteix a enregistrar i transcriure fragments de parla de l'infant fets en contextos naturals i analitzar-los després per a descriure el nivell de llenguatge de l'infant.

3. L'avaluació del llenguatge com a producte

La concepció de l'avaluació del llenguatge com a producte està molt estesa avui en dia al nostre país. Aquesta perspectiva, que parteix de la psicologia conductista, considera que el llenguatge és discret, és a dir, que és segmentable fins a arribar a la unitat mínima. Des d'aquest punt de vista, establir les dificultats que presenta una persona amb algun trastorn del llenguatge és valorar quina és la unitat del llenguatge del subjecte que està afectada. La intervenció se centra llavors a treballar les unitats afectades per a pal·liar les dificultats trobades. L'avaluació del llenguatge com a producte se centra a avaluar diferents nivells (Bloom i Lahey, 1978).

1. Forma:
- Fonètica-fonologia
- Morfologia
- Sintaxi

2. Contingut: lexicografia-semàntica

3. Ús: pragmàtica

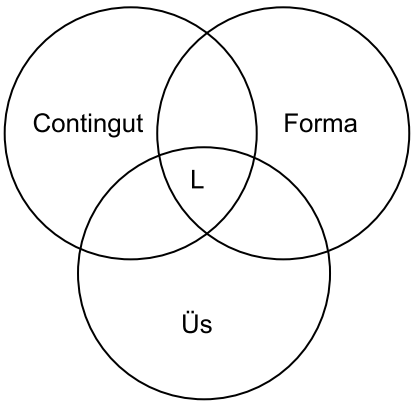

En l'avaluació de cadascun d'aquests nivells cal fer primerament una descripció del nivell que presenta l'infant, és a dir, d'allò que fa correctament per a posteriorment dir quines són les errades o els problemes que presenta.

3.1. Avaluació de la fonètica i fonologia

En aquest nivell s'inclou l'avaluació de dos aspectes que sovint es confonen però que cal que tinguem ben conceptualitzats per a fer una bona avaluació. Per a mostrar quins són els aspectes que hem d'avaluar en el nivell de fonètica i fonologia ens és molt útil establir clarament la distinció entre so i fonema. El **so** fa referència a l'emissió que es fa en parlar. És una entitat física que es produeix per la vibració de l'aire quan passa per les cordes vocals i per la transformació que experimenta aquesta columna d'aire en el transcurs per la boca i la cavitat nasal. El **fonema**, en canvi, és una entitat abstracta i fa referència al concepte que tenim del so, a la representació del so.

Imatge on es reflecteix la diferència entre so i fonema.

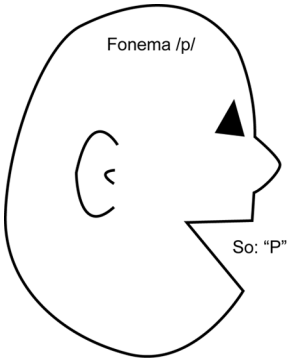

Gràcies a aquesta representació mental som capaços de reconèixer els sons que emet gent molt diversa i de maneres diferents (un infant molt petit, una persona gran, una veu de dona o d'home, etc.) i entendre així el que diuen, ja que podem ubicar les seves produccions en l'esquema fonològic que tenen tots els parlants d'una mateixa llengua. La **fonètica** inclou l'estudi de tot allò que concerneix els **sons**, i la **fonologia** es dedica a l'estudi i anàlisi dels **fonemes**, al conjunt de fonemes distintius d'una llengua. És a dir, tant l'avaluació de la fonètica com la de la fonologia se centren en un mateix objecte, els sons lingüístics, però la fonètica se centra en la realització física d'aquests sons i la fonologia, en la representació.

L'avaluació de la fonètica i la fonologia se centra fonamentalment en dos aspectes bàsics: la **discriminació i percepció auditiva** i **l'articulació**.

3.1.1. Avaluació de la discriminació i la percepció auditiva

Abans de començar a explicar quins aspectes s'han d'avaluar en aquest apartat cal que tinguem clars quins són els objectius de l'avaluació d'aquest àmbit.

Des del punt de vista fonètic, la nostra pretensió principal és valorar si l'infant presenta una bona discriminació i percepció auditiva de diferents sons i de les qualitats generals del so. Des del punt de vista fonològic, l'avaluació d'aquests aspectes se centrarà a identificar si l'infant és capaç de discriminar i reconèixer els diferents fonemes de la seva llengua. Per tant, pel que fa a l'avaluació de la discriminació i la percepció auditiva ens centrarem a avaluar aquests aspectes:

1) Nivell fonètic

- Atenció auditiva.
- Reconeixement d'estímuls sonors (sons del mitjà, qualitats del so, etc.).
- Discriminació global i selectiva.
- Discriminació figura-fons auditiva.
- Discriminació de les qualitats sonores: intensitat, duració, to, timbre i localització.
- Anàlisi auditiva.
- Associació auditiva.

- Síntesi auditiva.

2) Nivell fonològic

- Discriminació de fonemes: en onomatopeies o sons aïllats.
- Discriminació i identificació de fonemes articulats: en síl·labes o paraules.
- Discriminació fonològica en paraules: presencia o absència d'un so o síl·laba.
- Oposicions fonològiques: parells de paraules com, per exemple, *boca-bota*.

Els parells mínims, parelles de paraules que es diferencien en un fonema.

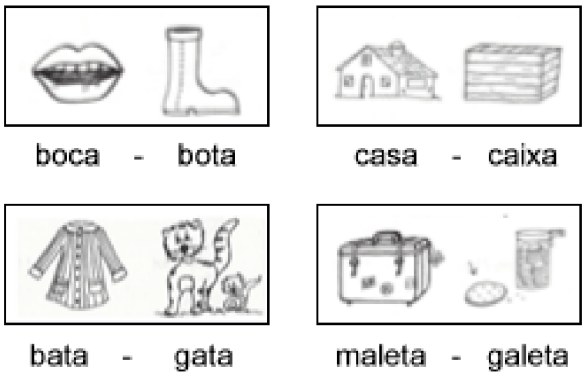

Font: Ribas i Gispert, 1999a

Lectura recomanada

Per a avaluar aquests aspectes existeixen diferents proves estandarditzades com són *Evaluación de la discriminación auditiva y fonològica* (Brancal, Ferrer, Alcantud i Quiroga, 1998), *Prueba para la valoración de la percepción auditiva* (Gotzens i Marro, 1999), *Discriminación auditiva i logopèdica* (Inés Bustos, 1995), les llistes de Quilis i de Wepman o el material en català *Racó de sons i sorolls* (Ribas i Gispert, 1999b).

3.1.2. Avaluació de l'articulació

Quan volem avaluar l'articulació cal diferenciar clarament entre l'avaluació dels aspectes fonètics i dels fonològics. Com hem comentat abans, l'avaluació fonètica recull l'avaluació dels sons que produeix l'infant. L'avaluació de la fonologia, en canvi, inclou l'avaluació de la representació i conceptualització dels elements mínims en els quals s'organitza el **llenguatge**, els anomenats **fonemes** i la distribució que tenen en la paraula.

1) Nivell fonètic

Com que el nivell fonètic comprèn l'estudi de les característiques dels sons que produeixen els nens i la manera de produir correctament un so, cal que tots els agents que participen en la producció estiguin en bones condicions. Per tant, el primer que cal fer és una **exploració anatomicofuncional** per a valorar la funcionalitat dels òrgans bucofonatoris implicats en la producció dels sons tant pel que fa a l'estructura com a la mobilitat.

Exploració anatomicofuncional i de la dinàmica respiratòria

1) Llavis: s'observa la configuració general, el to muscular (no és infreqüent trobar baixa tonicitat, sobretot en el llavi superior) i la força i pressió quan es tanquen (és important, per exemple, per a produir les oclusives).

2) Llengua: s'observa si l'infant presenta hipotonia o no, la mobilitat, la tendència cap a mals hàbits en els moviments (com la protrusió lingual o la tendència a treure la llengua) i la mida del tel de la llengua.

3) Mandíbules: cal analitzar la implantació dentària per la importància que té per a l'articulació dels sons (es pot donar, per exemple, una mala oclusió, una pèrdua de dents inferiors o superiors avançades) i la posició (pot existir, entre altres dificultats, prognatisme, és a dir, un avançament de la mandíbula inferior).

4) Paladar: s'ha d'observar tant el paladar dur com el tou. Cal valorar si el paladar dur presenta una configuració normal, és a dir, descartar que no hi presenti una volta palatina alta ni cap fissura que provocaria un escapament possible d'aire nasal. A més a més, s'ha de valorar la mobilitat i el tancament del paladar tou per a descartar una rinolàlia oberta.

Finalment, per la gran importància en l'articulació dels sons també cal valorar la dinàmica respiratòria i el buf.

Lectura recomanada

Per a valorar tots aquests aspectes ens pot servir de guia el registre d'habilitats de pràxia i de respiració de la prova d'avaluació de fonemes (Vallés Arándiga, 1995) o l'obra *Prueba para la exploración diagnóstica del desarrollo del lenguaje oral inicial* (M. D. Rius, 1987).

La valoració de la fonètica articulatòria inclou l'avaluació de la producció de tots els sons de la llengua materna de l'infant. Quan fem una avaluació fonètica de la parla de l'infant hem de concloure quins sons de tots els que conformen la seva llengua materna pot articular correctament.

Quadre dels fonemes consonàntics del català i del castellà extret de l'AREPA (Aguilar i Serra, 2004)

				DENTIALVEOLAR				
			LABIAL	Interdental	Dental	Alveolar	PALATAL	VELAR
ORALS	OCLUSIVES	Sords	p puma		t tu			k aquí
		Sonors	b bebè		d dolor			g gota
	FRICATIVES	Sords	f cafè	θ zapato		s sí	ʃ caixa	x jerez
		Sonors				z zero	ʒ pujar	
	AFRICADES	Sords					tʃ cotxe/coche	
		Sonors					dʒ fetge	
	LÍQUIDS: LATERALS		Sonors			l la	ʎ colla	
	LÍQUIDS: RÒTICS: BATEGANT					r cara		
	LÍQUIDS: RÒTICS: VIBRANT					r carro		
NASALS	NASALS			m cama		n cana	ɲ canya/caña	ŋ banc

Font: gentilesa de l'autora Eva Aguilar

Cal tenir present que les alteracions fonètiques són causades normalment per l'execució de moviments inadequats o poc precisos d'algun òrgan bucofonatori en el moment d'articulació del so o bé perquè l'infant encara no posseeix una imatge adequada dels moviments motrius fins implicats en la realització del so.

Exemple

Pensem, per exemple, quan nosaltres volem fer un so d'una llengua diferent de la nostra i tenim, en un primer moment, dificultats de poder-lo imitar correctament.

A més a més, dels sons que no articula correctament n'hem de conèixer quina és la naturalesa de l'alteració:

- **Omissió**: manca de producció del so o allargament de la vocal anterior que marca la presència de la consonant que no pot pronunciar adequadament. Per exemple: <<tea>> en comptes de <<te**rr**a>>.

- **Substitució**: canvi d'un so per un altre. Normalment la substitució es fa per un altre so d'adquisició anterior o de la mateixa família fonètica (amb trets comuns com el punt o el mode d'articulació). Per exemple: <<**t**asa>> en comptes de <<**c**asa>>.

- **Distorsió**: alteració o substitució d'un so per un altre que no pertany al sistema fonètic de la llengua. Un exemple molt freqüent és la pronúncia del so /r/ de manera gutural o afrancesada.

2) Nivell fonològic

La valoració de la fonologia se centra a avaluar la categorització i l'organització que té l'infant dels sons d'una llengua. És a dir, si l'infant té una representació mental adequada de cada so i si és capaç d'organitzar-los correctament per a

construir adequadament les paraules que conformen la cadena oral. Les alteracions fonològiques es produeixen en el nivell perceptiu i organitzatiu, és a dir, en els processos de discriminació auditiva, i afecten els mecanismes de conceptualització dels sons i la relació entre significant i significat. Un infant pot presentar alguna alteració fonològica malgrat que sigui capaç de produir correctament els sons de manera aïllada. L'errada es genera en combinar-los amb d'altres per a formar paraules per una mala representació de cada fonema que genera que no recuperem correctament el conjunt de fonemes que conformen una paraula. D'aquestes errades, de caràcter fonològic, se'n diu **processos d'adaptació fonològica**.

En els últims anys la concepció de la fonologia centrada en les unitats segmentals o fonemes ha estat desplaçada per l'enfocament de la fonologia autosegmental o també anomenada **fonologia jeràrquica** (Levelt, 1989; Goldsmith, 1990). Aquesta perspectiva centra l'atenció en la composició de les paraules (i les seqüències de les paraules) i no tant en els fonemes. La majoria d'autors, com Goldsmith, consideren els nivells d'anàlisi següents:

- El **nivell de la paraula**, en què es representa l'estructura i la tonicitat de les síl·labes de les paraules.

- El **nivell sil·làbic**, en el qual se situen les síl·labes i l'estructura interna de les síl·labes.

- El **pla segmental**, compost pels fonemes i trets.
  En aquest sentit quan avaluem el nivell fonològic d'un infant cal que registrem tant els seus assoliments com les errades. Per això cal que recollim:

- De **quins fonemes presenta una bona representació**: la millor opció és valorar l'articulació de cada so en diferents contextos com a fonemes aïllats, en pseudoparaules i dins de paraules, i tant en posicions diferents (a principi, a meitat i a final de paraula) com en situacions diferents (en síl·laba directa (pa) o inversa (ap)).

- Les **diferents estructures sil·làbiques que utilitza**: síl·labes amb només el nucli vocàlic: V (**a**belles); amb atac + nucli: CV (**pe**ra), CCV (bici**cle**ta) o CVV (**rei**na); amb nucli + coda: VC (**as**pa); o amb atac + nucli + coda: CVC (**sol**), CCVC (**flor**).

- Les **diferents estructures de paraula que duu a terme**: monosíl·labs (*gos*), bisíl·labs (*vaca*), trisíl·labs (*pilota*, *formatge*) i quadrisíl·labs (*xocolata*).

Respecte als diferents processos d'adaptació fonològica (Ingram, 1983; Ingram, 1992; Bosch, 1983; Bosch, 1987), s'han de recollir les errades que l'infant comet en cadascun dels tres grans nivells d'anàlisi.

- En el **nivell de paraula** els processos actuen reduint-hi la complexitat o influint-hi contextualment.

- En el **nivell sil·làbic** els processos influeixen directament simplificant la síl·laba.

- En el **nivell segmental** les simplificacions actuen directament sobre els fonemes.

Lectura recomanada

Per a veure una llista exhaustiva i avaluar els diferents processos vegeu *El análisis del retraso del habla* (AREHA) o la versió catalana, AREPA, d'Eva Aguilar i Miquel Serra (2004).

Malgrat que nosaltres hem separat clarament l'avaluació de la fonètica i la fonologia ja que aquesta separació és molt útil per a identificar l'origen de les alteracions i per a orientar la intervenció, l'avaluació dels dos aspectes es fa freqüentment de manera conjunta. De fet, hi ha moltes proves que ens serveixen per a avaluar tots dos aspectes de manera conjunta.

Lectura recomanada

Registro fonológico inducido, de Marc Monfort (1989), *Prueba de evaluación de fonemas*, de Vallés Arándiga (1995), o *Avaluació del desenvolupament fonològic*, de Laura Bosch (1987), que té la versió catalana i castellana. Més recentment, s'han incorporat proves més complexes com l'examen logopèdic d'articulació Ela-Albor (García, Galve, Prieto i Yuste, 1991) o les esmentades AREHA i AREPA.

Encara que és molt freqüent trobar-nos amb nens que presenten al mateix temps problemes tant fonètics com fonològics, la diferencia és que les alteracions fonètiques són **permanents**, és a dir, si un infant és incapaç de fer el so /r/ no el farà en cap context, i, en canvi, les errades fonològiques es produeixen en l'expressió espontània (encara que també es poden produir en tasques de repetició de paraules) malgrat que l'infant és capaç de produir aïlladament els elements fonètics implicats. Generalment quan un infant presenta una alteració fonètica només té dificultats en la pronúncia dels sons i és capaç de discriminar i reconèixer els diferents sons erronis mentre que quan l'alteració és fonològica presenta problemes en aquest àmbit.

3.2. Avaluació de la morfologia

La morfologia és la branca de la lingüística que s'ocupa de la **forma dels mots**, n'estudia l'estructura interna. Comprèn l'anàlisi de les regles o normes que estructuren la formació de les paraules (com, per exemple, les regles de derivació), de les combinacions de les paraules i de les relacions de les paraules amb la significació (per exemple, *in-accessible* 'que no es pot accedir').

Si bé el lexema o arrel és la part de la paraula que posseeix un significat autònom i independent i constitueix la part invariable d'una paraula, el **morfema** és la unitat mínima de l'anàlisi gramatical, dotada de significació.

Exemple

Per exemple: [pilot + *s*]: 'persona que condueix un vehicle' (lexema) + plural (el morfema *-s* introdueix la marca de nombre).

Els morfemes són unitats que ens permeten representar parts de l'estructura interna dels mots: el mot està format per un conjunt de morfemes. Cada llengua té diferents morfemes (gènere, nombre, cas, etc.), i cada morfema té diferents valors (singular, plural, etc.). L'ús correcte dels morfemes indica que l'infant no utilitza els mots de manera aïllada com una pura etiqueta per a representar la realitat sinó que ha après a agrupar-los i jerarquitzar-los.

L'objectiu central de l'anàlisi morfològica és identificar els morfemes que l'infant no fa o que fa de manera incorrecta. Els aspectes que cal avaluar en el nivell morfològic són els següents:

- **La flexió nominal**: s'hi inclouen les flexions de gènere i nombre dels noms, els adjectius i els pronoms.

- **La flexió verbal:** s'hi inclouen les flexions de nombre, persona, temps, aspecte i mode dels verbs. És freqüent que els nens facin errades en les formes verbals com la no-flexió i l'ús de l'infinitiu o les sobregularitzacions com, per exemple, *morit* per *mort*.

- **Les concordances**: s'hi inclouen les concordances dins els sintagmes i oracions i entre oracions. Són freqüents en nens errades en la concordança de gènere o nombre com, per exemple, "la nena *guapo*" o entre subjecte i verb com, per exemple, "*jo* jug*a* a pilota".

- **La derivació**, és a dir, si són capaços de fer categories gramaticals noves a partir d'una en concret (arrel + morfs + prefixos/sufixos). Per exemple: a partir del verb *córrer*, generar el nom *corredor*.

- **La composició de paraules noves a partir d'altres de més simples**: *obrellaunes*, *rentavaixelles*, etc.

Encara que no hi ha gaires proves o tests per a avaluar la morfologia, en tenim alguns com el test de semàntica d'Aguado, conegut com a *TSA* (Aguado, 1989), la prova de Berko o el test de llenguatge de Sadek Khalil.

Extracte de la Prova de Berko

1) Plural: això és una *tisa*. Ara n'hi ha una altra. N'hi ha dues. Ara hi ha dues...
2) Diminutiu: això és un *setor* petit. Com s'anomena un *setor* petit?
3) Futur: l'home *tota*. Demà ho farà. Demà ell...

3.3. Avaluació de la sintaxi

La sintaxi analitza com es **combinen els mots per a construir frases**. La sintaxi implica la definició i la classificació de les categories gramaticals (com a unitats mínimes de la sintaxi i màximes de la morfologia) i l'anàlisi de l'estructura de la frase, com a unitat màxima del llenguatge. Comprèn l'estudi dels modes, de l'ordre d'organització de les paraules dins les oracions (estructura de la frase) i de les regles que regeixen les combinacions de paraules per a formar oracions. Estudia la relació lineal o jeràrquica entre diferents paraules (coreferència), la coordinació de diferents categories (determinants, noms, verbs i, a un nivell superior, SN, SV, SPrep, etc.) i funcions (subjecte, predicat), la successió de les frases, etc.

L'avaluació de la sintaxi tracta d'identificar la regularitat, inadequació o omissió en l'ús de diversos elements que configuren l'estructura de l'oració. Aquesta anàlisi ha de prendre com a referència, a cada moment, l'ordre normal d'adquisició de les estructures sintàctiques. És a dir, en el procés d'avaluació cal tenir presents quines són les estructures d'adquisició pròpies de cada moment evolutiu.

Així, doncs, l'avaluació sintàctica comença amb una anàlisi del nivell sintàctic de les produccions. Per a valorar-ho hi hem d'incloure els punts següents:

- Tipus de construccions que fa (holofrase, combinació de dos elements, sintagmes, frases simples, coordinades (copulatives, adversatives, disjuntives, etc.) i subordinades (substantives, adjectives adverbials i subtipus).

- Estructura de les diferents modalitats oracionals que utilitza: enunciatives, interrogatives, imperatives, etc.

A banda d'incloure aquests aspectes en allò que fa correctament cal avaluar quines són les errades que fa. Per a fer-ho hem de valorar els punts següents:

- **Errades funcionals**: en aquest apartat s'inclouen les omissions d'elements que envolten els nuclis de sintagmes, és a dir, omissions de determinats, demostratius, possessius, formes auxiliars del verb, preposicions, pronoms, etc. Exemples: "dóna _ galeta", "Pere _ caigut". També s'inclou en aquesta categoria la reducció d'aquests elements. És molt típic l'ús de l'anomenat *schwa* (partícula vocàlica), que consisteix en la reducció d'un article o una preposició per la lletra *a* o *e*. Exemple: "*A* papa *a* mama *a* casa".

- **Errades categorials**: s'inclouen aquí les errades referides a incorreccions en la realització o omissions d'algun nucli nominal o verbal. Exemple: "fa _", "Papa _ pilota".

- **Alteracions en l'ordre dels elements**: en aquest apartat s'inclouen les errades que fa l'infant respecte a l'alteració de l'ordre canònic dels elements que conformen l'oració. Exemple: "A nena a mama compra a joguina".

Lectures recomanades

Hi ha diferents proves o tests per a avaluar la sintaxi com el test de semàntica de Gerardo Aguado (1989) o el CEG-test de comprensió d'estructures gramaticals (Mendoza, Carballo, Muñoz i Fresneda, 2005), un instrument dissenyat per a avaluar la comprensió gramatical dels nens de 4 a 11 anys d'edat).

3.4. Avaluació del lèxic i de la semàntica

El lèxic i la semàntica conformen el contingut del llenguatge que fa referència a les relacions de significació que l'infant o adult estableix entre les emissions o unitats lingüístiques que produeix i els elements de l'entorn.

> "El nivell lexicosemàntic es refereix a la comprensió del significat de les paraules i de les seves combinacions, l'organització del vocabulari i les relacions entre els significats de les diferents paraules i a la capacitat de produir llenguatge amb una referència semàntica adequada,"
>
> Díez-Itza (1992)

Tracta, per tant, de:

> "La representació d'allò què les persones coneixen sobre els objectes de la realitat, dels esdeveniments i de les seves relacions."
>
> Lahey (1978)

Dit d'una altra manera, la semàntica fa referència al mode en què el significat s'organitza en el llenguatge; per això la semàntica està molt relacionada amb la sintaxi i la pragmàtica.

En definitiva, la semàntica avalua les relacions de significat que existeixen entre les unitats lingüístiques (paraules) i els objectes de l'entorn i fa referència fonamentalment a aspectes com el vocabulari, les relacions espacials, les categoritzacions o les definicions. De manera detallada, en el nivell lexicosemàntic cal avaluar els aspectes següents:

- **Descripció del vocabulari bàsic de què disposa l'infant**: s'ha d'avaluar l'amplitud del lèxic descodificat o comprès, i codificat o expressat i l'ajustament del significat d'aquest lèxic. Es valora el vocabulari de noms, atributius (de qualitat, mida, forma, temps, etc.) i verbs segons la freqüència d'ús.

- **Valoració de la seva capacitat de denominació i per a fer definicions i establir relacions paradigmàtiques entre els diferents conceptes**: sinonímia: relació d'identitat (cotxe-automòbil); antonímia: relació d'incompatibilitat (fred-calent); hiponímia: relació d'inclusió (cavall-animal); cohiponímia: relació d'intersecció (gat-gos); i meronímia: relació de pertinença (mà-cos).

- **Valoració de la comprensió d'ordres simples, ordres complexes i de converses i discursos**.

- **Comprensió de metàfores i frases fetes**: valoració de l'ús figurat del llenguatge i de la comprensió del doble sentit.

- **Errades en el nivell lèxic que presenta l'infant**: es valora si l'infant presenta problemes d'accés al lèxic, o altres dificultats lèxiques com l'ús de paraules genèriques (per exemple, ús de *una cosa* per a designar diferents objectes dels quals hauria de saber el nom), de definicions funcionals (per exemple, *això per a menjar* per dir *forquilla*), de circumloquis (per exemple, *allò que pesa* per dir *camió*), sobreextensions (per exemple, dir *mama* per a nomenar totes les dones), substitucions lèxiques (per exemple, dir *avió* per *tren*) o l'ús excessiu de la dixi per a fer referències implícites (per exemple, usar *això*, *açò*, *allò*, *aquí* per a nomenar coses que hauria de conèixer).

A pesar de la manca de materials específics per a avaluar el lèxic i la semàntica, molts especialistes utilitzen diccionaris visuals o contes per a valorar el vocabulari bàsic d'aspectes com colors, animals, membres de la família, fruites, verdures, professions, etc.

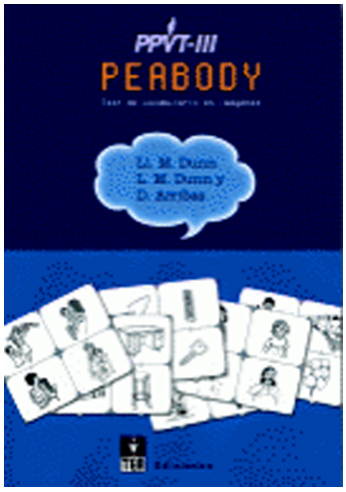

També podem utilitzar proves com el test visual en imatges Peabody-III (Dunn, Dunn i Arribas, 2006), que ens ofereix el nivell de vocabulari que presenta l'infant en edat de desenvolupament, o el test de conceptes bàsics de Boehm (1986), que ens permet saber el grau de coneixement de conceptes bàsics espacials i temporals que presenta l'infant.

3.5. Avaluació de la pragmàtica

La pragmàtica fa referència a l'ús del llenguatge, a les diferents funcions del llenguatge segons la finalitat del parlant i del context situacional (informar, demanar, acompanyar l'acció, ordenar, etc.). Està relacionada amb les influències que el parlant exerceix i rep dels interlocutors. La pragmàtica té un aspecte clarament social, que dóna idea de les interaccions comunicatives, no només lingüístiques.

La pragmàtica aborda la referència gramatical i la coherència en el discurs narratiu o els processos d'inferència del significat implícit d'un missatge; igualment s'hi inclouen les regles de participació en la conversa, l'adequació del missatge al receptor, els actes de parla i, fins i tot, les habilitats socials i la interacció en un context social.

En aquest apartat, moltes vegades no analitzat, valorarem les funcions del llenguatge que el pacient utilitza, les habilitats conversacionals (iniciativa a conversar, respecte dels torns de parla, etc.), l'adequació del llenguatge al context, l'ús de les convencions socials (salutacions, agraïments, condolences, etc.).

Aquest tipus d'anàlisi estudia diversos aspectes:

- **L'acte expressiu**: s'avalua la intel·ligibilitat del missatge, la intensitat de la veu, la prosòdia, la fluïdesa, la proximitat física, la postura corporal, la gestualitat, l'expressió facial, el contacte ocular, etc.

- **L'acte proposicional**: s'avaluen aspectes referents al significat de la frase com la selecció lèxica, l'ordenació de les paraules, les variacions d'estil, etc.

- **L'acte perlocutiu** i **l'acte il·locutiu**: fan referència als efectes del parlant en el seu interlocutor i a les intencions del parlant i en les quals s'avaluen aspectes com l'adopció de rols o la varietat d'actes de llenguatge com són la selecció de temes o la flexibilitat de les interaccions (torns, pautes, interrupcions, etc.).

Les proves d'avaluació del llenguatge són poc adequades per a l'anàlisi d'aquestes habilitats comunicatives per a crear contextos artificials de comunicació. La majoria de tests de llenguatge han estat elaborats per a abordar l'estudi del contingut o de la forma; només recentment s'han fet intents mètrics per a avaluar els aspectes pragmàtics. De fet, en castellà escassament algunes proves com el PLON-R (G. Aguinagua, M. Armentia, A. Fraile, P. Olangua i N. Uriz, 2004) o el BLOC (M. Puyuelo, J. Rondal i E. H. Wiig, 1998) presenten un apartat per a avaluar la pragmàtica. En català, no tenim cap prova normalitzada amb aquesta finalitat. És per això que el procés normal d'avaluació d'aquestes funcions es fa recollint una mostra de llenguatge espontani i categoritzant les diferents emissions segons la funció comunicativa que tenen.

A banda de les proves concretes que se centren en l'avaluació d'un component del llenguatge, n'hi ha d'altres que combinen l'avaluació de diversos components. Ens referim a proves com les PLON-R o BLOC esmentades (que avaluen profusament tots els aspectes del llenguatge i que també són disponibles en versió *screening*) o d'altres com l'ELI o escala de llenguatge infantil (Saborit, Julián, 2005).

4. L'avaluació del llenguatge centrada en els processos implicats

L'avaluació del llenguatge centrada en els processos parteix de la perspectiva de la psicologia cognitiva que considera que per a establir les dificultats que presenta una persona amb algun trastorn del llenguatge cal valorar quin procés implicat en el llenguatge està afectat i així establir l'etiologia concreta. Des d'aquest punt de vista, les dades obtingudes permeten determinar quins processos o subprocessos estan afectats i, per tant, en quins s'ha de centrar la intervenció per a la recuperació. Aquesta concepció s'ha aplicat molt en l'avaluació de la lectura i l'escriptura gràcies sobretot als estudis de Cuetos (1998, 1999). No obstant això, no ha arrelat tant en l'avaluació del llenguatge oral; una bona prova d'això és la mancança de test i proves estandarditzats elaborats des del punt de vista d'aquesta perspectiva. L'apartat següent està basat en López-Higes (2006) i recull l'avaluació dels processos implicats tant en el processament de la comprensió com de la producció.

4.1. Avaluació de la comprensió

Els processos de comprensió inclouen tant els processaments de nivell baix que comencen amb la percepció de l'entrada lingüística per part del sistema sensorial com els processos de nivell alt que inclouen l'extracció del significat general d'un discurs.

1) Avaluació dels processos perceptius

L'avaluació dels processos implicats en la comprensió del llenguatge oral comença amb la valoració dels processos implicats en la recepció del senyal acústic, és a dir, els processos d'audició. En aquest sentit, l'avaluació inclou la valoració de la sensibilitat auditiva mitjançant una audiometria i també la valoració de la discriminació i la percepció auditiva que ja hem recollit anteriorment.

2) Avaluació de l'accés al lèxic

En un segon estadi cal que valorem l'accés al lèxic fonològic d'entrada (LFE). La millor tasca per a portar a terme l'avaluació d'aquest aspecte és l'ús de tasques de decisió lèxica auditiva. Aquestes tasques consisteixen a diferenciar paraules de pseudoparaules (no-paraules).

A més a més, per a comprovar la connexió entre l'LFE i el sistema semàntic és convenient aplicar una prova d'associació paraula oral (nom)-dibuix:

3) Avaluació del processador sintàctic

L'avaluació del processador sintàctic inclou l'avaluació de distints processos com la segmentació sintàctica en constituents i l'assignació dels papers temàtics d'aquests constituents, de manera que és necessari accedir a la informació associada als verbs. En aquest nivell es poden fer diferents tasques:

- **Judicis de gramaticalitat**: es presenta al subjecte una oració oralment i ha d'indicar si és gramatical o no. Exemple: *el tren es dirigeix* o *nen li pentina-li*.

- **Comprensió d'oracions**: es presenten diferents oracions de manera oral al subjecte, que les ha d'associar al dibuix corresponent. Generalment es donen tres dibuixos possibles: el correcte, un altre en què els papers temàtics estan invertits (distractor sintàctic) i un altre on apareix una acció diferent a l'expressada pel verb o un personatge o objecte diferent (distractor lèxic).

És convenient fer-ho amb verbs i noms molt freqüents per a evitar problemes de desconeixement dels conceptes. Si el subjecte, a pesar d'això, presenta dificultats en la comprensió de les oracions la causa pot ser que desconeix el significat de les paraules o bé que té problemes en la memòria de treball o dificultats amb les regles gramaticals.

4) Avaluació del processador semàntic (oracions, text i discurs)

L'avaluació del processador semàntic ens permet valorar si l'infant és capaç de fer una representació sobre el significat d'un enunciat o discurs sentit. El procés de construcció del significat comença amb l'extracció del significat de cada oració i la integració als continguts previs de l'oient que fa, i llavors produeix inferències per a completar la informació que de manera explícita li

aporta el discurs oral. Amb aquest procés d'inferències, la persona construeix una representació sobre el significat del missatge. Per a valorar aquest procés, podem fer tasques com les següents:

- **Ordres complexes**: es presenten al subjecte una sèrie d'ordres que ha d'executar.

- **Tasques amb diferent tipologia de discursos**: es llegeixen diferents textos a l'infant, que després ha de respondre a diferents preguntes sobre aquests textos.

- **Activació d'estructures de coneixement**: quan sentim un text es produeix l'activació d'estructures de coneixement (esquemes) que hi són relacionats. Aquestes estructures permeten integrar la informació nova amb la informació que posseeix el subjecte. Es tracta llavors de valorar la quantitat i qualitat de les estructures de coneixement que l'infant activa. Per a valorar-ho es duen a terme diferents tasques com preguntes sobre conceptes associats a allò que hi ha implícitament en la narració. Una altra tasca molt informativa és que el subjecte faci un esquema o guió a partir d'un element present en el text. En la realització d'aquesta xarxa semàntica pot usar tant els elements apareguts en la narració com els que té ell mateix.

- **Inferències**: es tracta d'activitats en les quals l'infant completa informació de la narració a partir d'inferències que ha d'anar fent.

4.2. Avaluació de la producció

Els processos de producció o expressió inclouen tant els processaments de nivell alt que parteixen de la intencionalitat comunicativa i la planificació del missatge com els processos perifèrics implicats en l'articulació de la cadena oral.

Model de producció de llenguatge

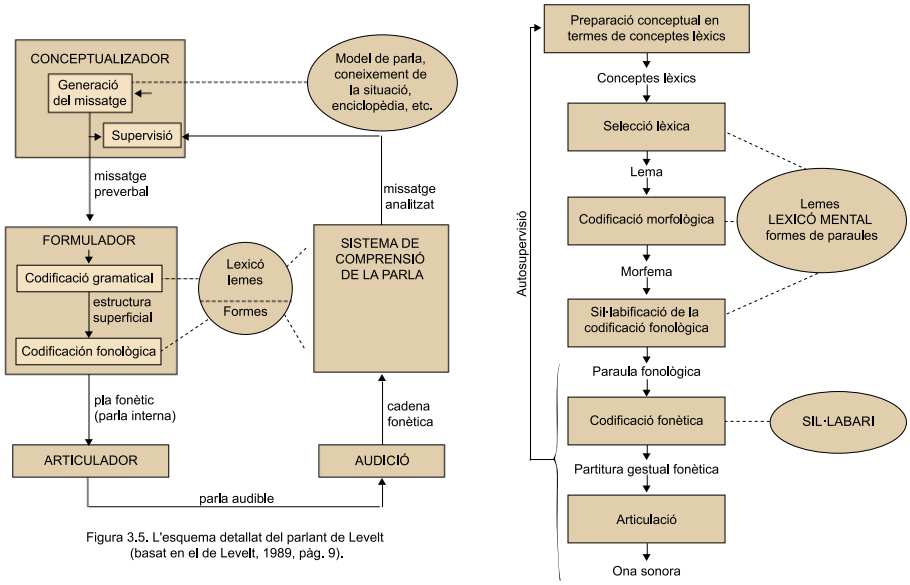

Font: Esquema detallat del parlant (Levelt, 1989)

1) Avaluació dels processos de planificació

Prèviament a l'articulació de l'estructura lingüística, el subjecte ha de planificar quines **són les idees que vol transmetre i la manera com ho vol fer**. En aquest sentit, l'objectiu en aquest nivell és avaluar la capacitat de planificació de l'infant. El primer aspecte que cal que avaluem és la memòria per a descartar que el problema resideix en la manca d'informació, en una pèrdua d'aquesta informació o en la dificultat per accedir-hi. Si l'infant no té la informació o l'ha perdut en el processament per manca de memòria, el subjecte falla en tasques de record i de reconeixement. No obstant això, si és un problema d'accés, el subjecte té dificultats en la tasca de record però no en la de reconeixement.

Un cop descartats els problemes de memòria el pas següent és avaluar els processos de planificació. Per a avaluar-los es poden fer tasques senzilles com la descripció escrita d'un dibuix o d'una escena una mica més complexes com la narració d'una experiència de l'infant mateix. Mitjançant aquestes tasques apreciem si l'organització de les idees és ordenada, jerarquitzada i coherent.

2) Avaluació dels processos de construcció de l'estructura sintàctica

Un cop avaluat si l'infant planifica bé el missatge que vol transmetre cal que avaluen si el dota de l'estructura morfosintàctica correcta. Per a portar-ho a terme, es poden utilitzar registres de parla espontània per a valorar les estructures sintàctiques que l'infant utilitza i també les errades que comet. En aquest sentit el test de Boston (Goodglass i Kaplan, 1972, adaptat al castellà per García-Albea i Sánchez Bernardos, 1996) permet obtenir un perfil de les característiques de la parla amb la valoració de sis variables:

- Entonació.
- Longitud de la frase.

- Agilitat articulatòria.
- Forma gramatical.
- Presència de paràfrasi.
- Dificultat per a trobar paraules.

3) Avaluació dels processos en el nivell lèxic (selecció lèxica)

En aquest nivell s'ha de valorar l'accés al lèxic. Un cop tenim establerta l'estructura sintàctica amb la qual volem transmetre un missatge cal que recuperem les paraules concretes del lexicó per a integrar-les en aquesta estructura. Per a valorar la selecció lèxica, la tasca més freqüent és la denominació oral de dibuixos. A més a més, és convenient combinar la denominació amb la repetició i la lectura de la paraula ja que si un infant té problemes de denominació però no de repetició ni de lectura som davant d'una anòmia (dificultat en la selecció de la forma fonològica d'una paraula, encara que es manté intacte l'accés al significat). En canvi, si el problema es presenta només en la repetició el problema se situa en la memòria de treball i si la dificultat es presenta en les tres tasques som davant un problema d'anòmia en el nivell del fonema.

4) Avaluació dels processos perifèrics

S'inclouen aquí tots els processos motors implicats en l'articulació com les pràxies i la respiració. Un cop recuperades les paraules i seleccionats els fonemes que les configuren, aquests fonemes s'emmagatzemen a la memòria de treball en què comencen els processos motors per a portar a terme l'articulació. L'avaluació de l'articulació, recollida anteriorment, té per objectiu conèixer amb exactitud els fonemes problemàtics, la posició en la qual apareix el defecte i la naturalesa que té.

Bibliografia

Bibliografia bàsica

Acosta, V. M., Moreno, A., Ramos, V., Quintana, A., i Espino, O. (1996). *La evaluación del lenguaje. Teoría y práctica del proceso de evaluación en la conducta lingüística infantil*. Archidona (Málaga): Aljibe.

Pérez Montero, C. *Evaluación del lenguaje oral en la etapa 0-6 años*. Madrid: Siglo XX.

Puyuelo Sanclemente, M., Rondal, J. A., i Wigg, E. (2000). *Evaluación del lenguaje*. Barcelona: Masson.

Silva Moreno, F. (1995). *Evaluación psicológica en niños y adolescentes*. Madrid: Síntesis.

Torres Gil, J. (1996). *Cómo detectar y tratar las dificultades en el lenguaje oral*. Barcelona: CEAC.

Referències bibliogràfiques

Aguilar, M. i Serra, M. (2004). *AREHA: Análisis del retraso del habla*. Barcelona: Editorial Universitat de Barcelona.

Aguilar, M. i Serra, M. (2004). *AREPA: Anàlisi del retard de la parla*. Barcelona: Editorial Universitat de Barcelona.

Aguinagua, G., Armentia, M., Fraile, A., Olangua, P., i Uriz, N. (2004). Prueba de lenguaje oral de Navarra (PLON-R). Madrid: TEA.

Alonso, J. i González, E. (1988). *Escalas de Reynell para la evaluación del lenguaje: adaptación a la población española*. Madrid: MEPSA.

Boehm, A. E. (1970). *Test Boehm de conceptos básicos*. Madrid: TEA.

Brancal, M., Ferrer, A., Alcantud, F., i Quiroga, M. (1998). *Evaluación de la discriminación auditiva y fonológica*. Barcelona: Lebón.

Bloom, L. i Lahey, M. (1978). *Language Developement and Language Disorders*. New York: John Wiley & Sons.

Bosch, L. (1983) Identificación de los procesos fonológicos de simplificación en el habla infantil. *Revista de Logopedia, Fonología y Audiología*, 1 (3), 96-102.

Bosch, (1987). Avaluació del desenvolupament fonològic en nens catalanoparlants de 3 a 7 anys. Barcelona: Publicacions ICE.

Bustos, I. (1995). *Discriminación auditiva y logopedia: manual de ejercicios de recuperación*. Madrid: CEPE.

Cuetos, F. (1998). *Evaluación y rehabilitación de las afasias*. Madrid: Panamericana.

Cuetos, F. (1999). Neuropsicología cognitiva del lenguaje. A M. de Vega i F. Cuetos (Eds.), *Psicolinguistica del español*. Madrid: Trotta.

Díez-Itza, E. (1992). *Adquisición del lenguaje*. Oviedo: Pentalfa.

Dunn, Ll., Dunn, L. M., i Arribas, D. (2006). *PPVT-III Peabody, Test de vocabulario en imágenes*. Madrid: TEA Ediciones.

Ezeizabarrena, M. J., Arratibel, N., Barreña, A., i Petuya, A. (2005, 25-29 de juny). *The Basque Version of the MacArthur-Bates Scales (CDI II)*. Xth International Congress for the Study of Child Language. Berlin.

Galeote, M., Soto, P., Serrano, A., Polit, L., Rei, R., i Martínez-Rosegui, P. (2006). Un nuevo instrumento para evaluar el desarrollo comunicativo y lingüístico de niños con síndrome de Down. *Revista Síndrome de Down: Revista Eespañola de Investigación e Enformación sobre el Síndrome de Down*, 88, 20-26.

García Pérez, E. M., Galve Manzano, J. L., Rodríguez, C., i Yuste, J. (1991). *Exámen logopédico de articulación Ela-Albor*. Madrid: CEPE.

Goldsmith, J. A. (1990). *Autosegmental and Metrical Phonology.* Oxford: Basil Blackwell.

Goodglass, H. i Kaplan, E. (1972). *Assessment of Aphasia and Related Disorders*. Philadelphia: Lea and Febinger. (Versió espanyola de García-Albea i Sánchez Bernardos, (1996). Madrid: Panamericana.)

Gotzens, A. M. i *Marro, S*. (1999). *Prueba* de *valoración de la percepción auditiva*. Barcelona: Masson.

Ingram, D. (1983). Trastornos fonológicos en el niño. Barcelona: Editorial Médica y Técnica, SA.

Ingram, D. (1992). Phonological development: Production. A P. Fletcher i M. Garman (Eds.), *Language Acquisition*. Cambridge: University Press.

Johnson-Martin, N. M., Jens, K. G., Attermeier, S. M., i Hacker, B. J. (1997). El Currículo Carolina. Madrid: TEA.

Lahey, M. (1988). *Language Disorders and Language Development*. New York: Macmillan.

Levelt, W. (1989). *Speaking. From Intention to Articulation*. Cambridge, MA: MIT Press.

López-Higes, R. (2006). *Psicologia del lenguaje*. Madrid: Pirámide.

Marisal, S., López Ornat, S., Gallego, C., Gall, P., Karousou, A., i Martínez M. (2007). *Evaluación de los niveles de lenguaje y comunicación de los niños pequeños*. Madrid: TEA.

Mendoza, E., Carballo, G., Muñoz, J., i Fresneda, M. D. (2005). *CEG: test de comprensión de estructuras gramaticales*. Madrid: TEA Ediciones.

Monfort, M .(1989). *Registro fonológico inducido*. Madrid: Editorial CEPE.

Nancy Bayley (1997). *Las escalas Bayley de desarrollo infantil*. Madrid: TEA Ediciones.

Pérez-Pereira, M. i García Soto, X. R. (2003). El diagnóstico del desarrollo comunicativo en la primera infancia: adaptación de las escalas MacArthur al gallego. *Psicothema*, 15, 352-361.

Puyuelo, M., Rondal, J., i Wiig, E. H. (1998). *BLOC. Batería de lenguaje objetiva y criterial*. Barcelona: Masson

Alonso Tapia, J. i González *Alonso*, E. (1988). *Escalas de Reynell para la evaluación del lenguaje* [adaptació a la població espanyola]. Madrid: MEPSA.

Ribas, L. i Gispert, D. (1999a). *Jocs fonològics*. Vic: Edicions l'Àlber.

Ribas, L. i Gispert, D. (1999b). *Racó de sons i sorolls*. Vic: Edicions l'Àlber.

Rius, M. D. (1987). *Prueba para la exploración diagnóstica del desarrollo del lenguaje (PDDLO)*. Madrid: Seco-Olea.

Saborit, C. i Julián, J. P. (2005). *ELI - escala de llenguatge infantil*. Castelló: Universitat Jaume I.

Secadas, F. (1992). *La escala observacional del desarrollo de Secadas*. Madrid: TEA.

Vallés Arándiga, A. (1995). *Prueba de articulación de fonemas (PAF)*. Madrid: CEPE.